
PATRICK SPRIET

«Een tragische minnares. Rachel Baes, Joris Van Severen, Paul Léautaud en de surrealisten»

Leuven, Van Halewyck, 2002, 328 p.

Op het einde van haar leven werd Rachel Baes 'herontdekt' door haar Brugse stadsgenoot, de literair-criticus Patrick Spriet. Hij raakte gefascineerd door deze ongewone vrouw en droeg haar in 1983 mee ten grave naar een naamloze tombe

in Abbeville – op enkele meters van het graf van haar gewezen minnaar Joris Van Severen, de historische ‘Leider’ van het Verbond van Diets Nationaal Solidaristen. Van toen af begon Spriet in het leven van Baels “binnen te breken”, met als resultaat deze biografie.

Na een schets van het leven van de Verdinaso-leider beschrijft de auteur (wat al te) omstandig zijn moeilijke jacht naar originele bronnen. Naast een bijzonder uitgebreide literatuur, kon hij beroep doen op de agenda’s van Van Severen en – voor het eerst – ook op diens brieven en vooral op het dagboek van Baes. Pas na vijftig bladzijden begint dan het eigenlijke verhaal, op het moment dat Van Severen in 1936 “valt” voor de jonge en artistieke echtgenote van de kleurrijke en politiek dubbelzinnige Robert Leurquin, journalist bij de *XXe Siècle*. Het lange hoofdstuk over hun verhouding (onder de titel *Pelléas en Mélisande*), focust vooral op de Leider. Zijn dubbele moraal komt aan bod, de *ups* en *downs* van de relatie, de latere idealisering door Baes, de crisis in 1938 en de depressie van Joris (“*Rachel perdue – Rachel retrouvée*”), de controle die de familie op haar uitoefent. Het is evident dat de betekenis van deze relatie in het leven van Joris Van Severen onderschat wordt, maar toch komt dit hoofdstuk wat *petite histoire*-achtig over.

Na een intermezzo met een ironisch portret van de naoorlogse Van Severen-getrouwen komt Spriet terug op de laatste dagen van de Verdinaso-leider, de wanhooft van Baes en haar zoektocht naar een ersatzfiguur. Ook besteedt hij aandacht aan het ontstaan van haar in 1965 verschenen en idealiserende boek *Joris Van Severen*

– *une Âme*. Spriet ontrafelt verder in detail de rel rond een kritiek in de *Times Literary Supplement* op *Une Âme*, terecht omschreven als een “*Anatomy of a fascist*” en waarin Van Severen voorgesteld wordt als een oninteressante, vervelende pseudo-intellectueel. Overigens schrokken de surrealistische milieus waarin Baes verkeerde – zij had ondertussen heel wat succes gekend met haar schilderscarrière – wel wat van haar betrokkenheid.

Hier begint Spriet eindelijk – we zijn de helft van het boek voorbij – het onderwerp van zijn biografie echt centraal te stellen: Rachel Baes. Daarbij blijft hij verder van zijn teletijdmachine-schrijftechniek gebruik maken. Van haar jeugd, doorgebracht in een snobmilieu met een mondaine schilder als vader (Emile Baes) en een strenge maar hypergevoelige moeder, springt de auteur naar de verhouding met de “oude vieze” auteur Paul Léautaud in 1946, die hij met smakelijke anekdotes lardeert. Toch is ook hier weer Van Severen niet ver weg, aldus Spriet: het waren beiden “*des hommes libres*”, die Rachel Baes in de eerste plaats om hun persoonlijkheid en spirituele natuur aantrokken.

Na Léautaud was het de beurt aan de surrealisten. Baes wilde echter zelf niet tot die club gerekend worden: de surrealisten beschouwden de vrouw als muze maar zij wilde meer zijn. Maar ook in haar vriendschap met Breton ging het er weer om dat hij “puur” en niet hypocriet was. Vervolgens katapulteert de auteur zijn lezers opnieuw naar de jaren dertig en de eerste tentoonstellingen van Baes met expressionistische bloementaferelen.

Het onverwerkte verlies van Van Severen en de oorlogsjaren zorgden voor vervreemding en eenzaamheid. Ook had Baes tijdens de bezetting de dichter en kunstenaar Hermann Toussaint ontmoet die haar het surrealisme leerde kennen. In haar werk verdwenen de bloemen om als thematiek vervangen te worden door tafereelen met kleine meisjes in vreemde omgevingen; ze worden door Spriet als metafysische schilderijen gekarakteriseerd (hallo dr. Freud?). Later maakte ze kennis met Eluard en Magritte, maar van alle manifesten van het surrealisme moest ze weinig hebben. Spriet sluit zich aan bij haar boutade: ik ben geen surrealistische schilderes maar een surrealiste die schildert. Ze had verschillende tentoonstellingen en legde weer nieuwe contacten, o.a. met Cocteau. Tijdens haar langdurige verblijven in Parijs bewoog Baes zich in kringen van excentrieke kunstenaars met Proustiaanse allures; haar werk werd nu meer en meer tot de fantastische kunst gerekend. Het was een periode waarin monsters in haar oeuvre verschenen, volgens Spriet de voorbode van haar latere paranoia. Haar tentoonstelling "*Peintures historiques*" in 1961 in Parijs vormde een hoogtepunt. Als onderwerp had ze Marie-Antoinette gekozen, net als zijzelf een speelbal van het noodlot. Een doorbraak in de jaren zestig – die gekund had – kwam er echter niet. Volgens Spriet exploiteerde Baes haar troeven niet door teveel met de nagedachtenis van Van Severen bezig te zijn.

Na de dood van Toussaint koos ze zelf (ondertussen meer dan bemiddeld door enkele erfenissen) voor het isolement in Brugge, het decor van haar grote liefde. Alleen de jarenlange achterklap van haar

kleinburgerlijke parochiepastoor, enkele tentoonstellingen die de critici weinig bevielen en het gezelschap van een papegai doorbraken de routine nog...

Spriet is er zeker in geslaagd een origineel boek te schrijven dat prettig leest. Via zijn protagoniste komt een bepaald soort artistiek milieu tot leven. Maar dit gebeurt echt te impressionistisch. Het voortdurend spelen met de chronologie doet daar natuurlijk geen goed aan. En door de overvloed aan details over de hoofd- en nevenpersonages (maar een index ontbreekt!) is het net alsof de auteur per se alles in zijn boek wilde krijgen wat hij gelezen had. Zo wordt ook de *petite histoire* soms te belangrijk. Met een meer gebald en gestructureerd boek had Spriet ongetwijfeld een overtuigender werkstuk kunnen afgeleverd. De problematiek van een onconventionele vrouw in een veranderende maatschappelijke en artistieke context verdient het.

Dirk Martin